

TA'LIMDAGI TANIDIY FIKR VA UNING AHAMIYATI

Maxammatova Ma'mura Jalilovna

ADPI, katta o'qituvchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10469406>

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quv jarayonlarida tanqidiy fikrlash qobiliyatlari va har qanday ta'lim dasturida talaba uchun tanqidiy fikrlashning ahamiyati tushuntiriladi. Tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish zamonaviy ta'lim yondashuvlari va modellarining muhim elementidir. Ushbu tadqiqot o'qitish yoki o'rganishda tanqidiy fikrlash kontseptsiyasi uchun asos yaratishga qaratilgan. Dunyo kundan kunga texnik va murakkab muhitga aylanib bormoqda, shuning uchun har bir yosh avlod uchun ta'limga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Tanqidiy fikrlash qobiliyati, ayniqsa so'nggi o'n yilliklarda, ta'limning har qanday sohasida juda muhim qadam deb hisoblanadi. Tadqiqotni olib borish uchun tanqidiy fikrlash ko'nikmalarining ahamiyati haqidagi umumiy fikrlar keng ifodalangan.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, fikrlash, o'rganish, kognitiv faoliyat, mantiq, mantiqiy fikrlash, ta'lim, dunyoqarash, qobiliyat, dialogik fikrlash, tafakkurning dialektik modeli.

Аннотация: В этой статье объясняются навыки критического мышления в образовательных процессах и важность критического мышления для студента в любой образовательной программе. Развитие навыков критического мышления является важным элементом современных образовательных подходов и моделей. Это исследование направлено на создание основы для концепции критического мышления в преподавании или обучении. Мир день ото дня становится все более технической и сложной средой, поэтому потребность в образовании для каждого подрастающего поколения возрастает. Способность критически мыслить, особенно в последние десятилетия, считается очень важным шагом в любой сфере образования. Широко сформулированы общие положения о важности навыков критического мышления для проведения исследований.

Ключевые слова: критическое мышление, мышление, обучение, познавательная деятельность, логика, логическое мышление, образование, мировоззрение, способность, диалогическое мышление, диалектическая модель мышления.

Abstract: This article explains critical thinking skills in educational processes and the importance of critical thinking for a student in any educational program. Development of critical thinking skills is an important

element for modern educational approaches and models. This study aims to provide a framework for the concept of critical thinking in teaching or learning. The world is becoming a more technical and complex environment day by day, so the need for education for each growing generation is increasing. The ability to think critically, especially in recent decades, is considered a very important step in every field of education. General propositions about the importance of critical thinking skills as research are broadly stated.

Key words: critical thinking, thinking, learning, cognitive activity, logic, logical thinking, education, worldview, ability, dialogical thinking, dialectical thinking model.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 20-dekabrdagi Oliy Majlisga va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasida o'quvchilarda erkin va ijodiy, tanqidiy fikrlash, jamoada ishlash va muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish zarurligi ta'kidlangan, 5712-sonli qarorida. O'zbekiston Respublikasi xalqining 2019-yil 29-apreldagi "Ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da o'quvchilarning sifatli ta'lim olishini ta'minlash, STEAM fanlari bo'yicha kompetensiya va ko'nikmalarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. va tanqidiy fikrlash, axborotni mustaqil izlash va tahlil qilish. Shuningdek, 2022-yil 11-maydagi "2022-2026-yillarda xalq ta'limini rivojlantirish milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-134-son qarorida o'quvchining mantiqiy tafakkuri va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan xalqaro dasturlarning asosiy yo'nalishlaridan biri. o'qituvchi uchun vazifalar - baholash dasturi (PISA, PIRLS) talablariga javob beradigan matnlar bilan ishlash uchun amaliy vazifalarni moslashtirish.

Zero, Prezidentimiz ham o'z murojaatlarida "Ta'lim sifatini oshirish – Yangi O'zbekiston taraqqiyotining yagona to'g'ri yo'li", deb ta'kidlagan edilar. Ta'lim sifatini oshirish, kelgusida mamlakatimiz ravnaqiga xizmat qiladigan navqiron avlodni tarbiyalash ustuvor vazifalarimizdandir.

Yangi Milliy o'quv dasturida ona tili fani orqali og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirish, turli matnlarni tushunish, matematik tafakkur, mantiqiy fikrlash va matematika orqali masalalar yechish, fan orqali tadqiqot va atrof-muhitni muhofaza qilish, davrlarni taqqoslash, tarix va maqsadi tarixiy voqealarning sabab va oqibatlarini tushunish, tasviriy san'at orqali ijodiy fikrlashni rivojlantirish, informatika orqali raqamli kontent yaratish. Har bir fan bo'yicha o'quvchilarning bilish qobiliyatini, tanqidiy va ijodiy fikrlashni, ko'p savodxonlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Shuningdek, o'quvchilarda bugungi kunda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlarini chuqur anglab yetishlari, ularni idrok etishlari zarur. Egiluvchanlik, o'z fikrini ijodiy yetkaza olish qobiliyatini shakllantirish zamonaviy ta'limning ajralmas qismidir.

21-asr pedagogikasi tanqidiy fikrlash, ijodiy muhit, ijodkor shaxs, o'z faoliyatini to'g'ri tashkil eta olish qobiliyatini rivojlantirish zaruriyatidan kelib chiqib harakat qilish zarurligini ta'kidlaydi. Zamonaviy tadqiqotlar insoniyat uchun zamonaviy bilimlarni egallash va uni amaliy qo'llash bo'yicha maxsus ko'nikmalarni shakllantirish muhimligini isbotlaydi.

Tafakkur tafakkurning universal shakli va insondan tug'ilgan ulkan kuchdir. Fikrlash - bu muammoni hal qilish uchun fikrlash yoki fikrlashdan iborat psixologik jarayon. Fikrlash - bu o'qish, yozish, gapirish va tinglashga o'xshash jarayon bo'lib, u haqiqat haqidagi fikrlarni faol ravishda muvofiqlashtiradi va o'z ichiga oladi. Fikrlash barcha kognitiv harakatlar yoki jarayonlarning asosi bo'lib, faqat odamlarga xosdir. Bu atrof-muhit ma'lumotlarini boshqarish va tahlil qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ushbu boshqaruv va tahlil mavhumlik, fikrlash, vizualizatsiya, muammolarni hal qilish, mulohazalar va qarorlar qabul qilish orqali amalga oshiriladi. Intellekt - bu kontseptsiyani shakllantirish, muammolarni hal qilish, fikr yuritish va qaror qabul qilish kabi axborotni qayta ishlashda ishtirok etadigan miyaning aqliy jarayonlari. Tafakkurni o'rganish tarixi inson o'z tafakkuridan xabardor bo'lgan vaqtga bog'liq. Tafakkur insonni boshqa tirik mavjudotlardan ajratib turadigan xususiyatlardan biridir. Fikrlash - bu qandaydir ichki vakillikning manipulyatsiyasi yoki o'zgarishi [2]. Shu ma'noda fikrlash qobiliyati hayotimizning asosiy shartidir, chunki har birimiz maqsadga erishishimiz kerak; boshqa tomondan, odamlar jamiyatda munosabatlarga ega va hech kim yolg'iz emas. Dekart fikrlash bu fikrlash, ong esa mantiqning qat'iy qoidalarini qo'llash bilan bog'langan oddiy g'oyalar zanjiri ekanligini ta'kidladi [McGregor, 2007]. O'rganish ham, fikrlash ham bir-birini to'ldiruvchi va bir-birini to'ldiruvchi tushunchalardir. Shu nuqtai nazardan shuni aytish mumkinki, o'quv uslubi va tanqidiy fikrlash tushunchalari turli sifatlarga ega bo'lsa-da, ular birgalikda ishlatilishi mumkin. Xuddi shunday, adabiyotlarni o'rganayotganda, masalan, o'rganish uslublari va tanqidiy fikrlash tushunchalarini birgalikda tekshiradigan tadqiqotlar mavjud (Guyen va Kurum, 2004).

"Tanqidiy fikrlash - bu sizning fikringizni yaxshilash uchun o'ylaganingizdek, fikrlash haqida o'ylashdir." [3. Richard V. Pol]

Tanqidiy fikrlash yodlab bo'lmaydigan mahoratdir. Talabalar tanqidiy fikr yuritganda, ular mustaqil fikrlashga, taxminlarga savol berishga, hodisalarni tahlil qilish va sintez qilishga, yangi farazlarni ishlab chiqishga va ularni dalillar bilan sinab ko'rish orqali bir qadam oldinga borishga undaydi. Savol berish tanqidiy fikrlashning asosi bo'lib, u o'z navbatida bilimlarni qurish manbai hisoblanadi va shuning uchun barcha o'rganish uchun asos sifatida o'rgatish kerak. Talabalar ko'pincha darsliklar asosida o'qituvchi tomonidan boshqariladigan sinfda o'qitish orqali ta'limga bo'lgan munosabatda shartlanadi. Bu holat zamonaviy o'qituvchilarni tashvishga solmoqda, shuning uchun ular o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini yanada samarali boshqaradigan eng yangi model va usullarni tanlashni afzal ko'radilar. Tanqidiy fikrlash talabalar axborotni tahlil qilish, baholash, sharhlash yoki umumlashtirish va argument yaratish, muammoni hal qilish yoki xulosa chiqarish uchun ijodiy fikrlashdan foydalanishda yuzaga keladi. Tanqidiy fikrlashning maqsadi mustaqil fikrlashni, shaxsiy avtonomiyani va fikrlash va harakatda asosli mulohazani rivojlantirishdir. U ikkita o'zaro bog'liq o'lchovni o'z ichiga oladi:

1. Yaxshi fikrlash qobiliyati
2. Egmoq.

Tanqidiy fikrlash mantiq bilan bir qatorda ijodkorlikni ham o'z ichiga oladi. Bu induktiv va deduktiv fikrlash, tahlil qilish va muammolarni hal qilish, shuningdek, muammo va muammolarni hal qilishda ijodiy, innovatsion va integratsiyalashgan yondashuvlarni o'z ichiga olishi mumkin.

Shunday qilib, tanqidiy fikrlash ijodiy yoki intuitiv fikrlash, faktlarni yodlash yoki g'oyalarni tushunish emas, balki yangi va tushunarli fikr va g'oyalarni tanlash, ko'rib chiqish, baholash, ishlab chiqish va qo'llashdir. Shu bois o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Tanqidiy fikrlashning eng muhim jihatlaridan biri bu nimaga erishmoqchi ekanligingizni aniqlash va keyin bir qator imkoniyatlar asosida qaror qabul qilishdir. Biz o'zimizni, kuchli va zaif tomonlarimizni qanchalik aniq bilsak, tanqidiy fikrlashimiz shunchalik samarali bo'ladi. Tanqidiy fikrlash har qanday vaziyatda eng yaxshi natijalarga erishishga qaratilgan. Buning uchun imkon qadar ko'proq turli manbalardan ma'lumotlarni to'plash va baholash kerak. Tanqidiy fikrlash sizning shaxsiy kuchli tomonlaringiz, zaif tomonlaringiz va afzalliklaringizni va ular qabul qilayotgan qarorlaringizga qanday ta'sir qilishini aniq, ko'pincha noqulay baholashni talab qiladi.

Tanqidiy fikrlash yechimlar natijalarini ko'rib chiqish va imkoni boricha o'zgartirishlar kiritishni o'z ichiga oladi.

Tanqidiy fikrlash - o'zgaruvchan mavzular, muammolar va maqsadlarga javoban - o'zaro bog'liq bo'lgan fikrlash usullari oilasining bir qismidir, jumladan: ilmiy tafakkur, matematik tafakkur, tarixiy tafakkur, antropologik tafakkur, iqtisodiy fikrlash, axloqiy fikrlash va falsafiy tafakkur.

Tanqidiy fikrlash ma'lumotni ob'ektiv tahlil qilish va asosli xulosalar chiqarish qobiliyatini anglatadi. U ma'lumotlar, faktlar, kuzatilgan hodisalar va tadqiqot natijalari kabi manbalarni baholashni o'z ichiga oladi. Tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan odam mustaqil ravishda qaror qabul qilishi va doimiy yordamga muhtoj emasligiga ishonch hosil qilishi mumkin.

Bugun globalashuv jarayonida jamiyat taraqqiyoti uchun har qachongidan ham yetuk, intellektual, mustaqil, tanqidiy fikrlaydigan yosh kadrlar zarur. "Tanqidiy fikrlash qiziquvchanlik va izlanishdan foydalanishni anglatadi: savollar berish, tizimli ravishda javob izlash. Tanqidiy fikrlash ko'p darajalarda ishlaydi, faktlar bilan qanoatlanmasdan, balki bu faktlarning sabablari va oqibatlarini kashf etadi. Tanqidiy fikrlash o'z aqliy faoliyatini rivojlantirish, tushunchalar, mulohazalar, xulosalar, savollar, tahlil qilish qobiliyatini, shuningdek, boshqa odamlarning o'xshash imkoniyatlarini baholash qobiliyatini aks ettiradi. Tanqidiy fikrlash odatda amaliy ahamiyatga ega. Shuning uchun uni tafakkur konteksti va fikrlash sub'ektining individual xususiyatlari doirasida ko'rib chiqiladigan amaliy mantiq shakli sifatida talqin qilish mumkin.

Tanqidiy fikrlash mexanizmi fikrlash va fikrlash jarayonini belgilovchi aqliy operatsiyalarni o'z ichiga oladi: maqsad qo'yish, muammoni aniqlash, farazlarni ilgari surish, dalillarni taqdim etish, ularni asoslash, oqibatlarini bashorat qilish, muqobil nuqtai nazarlarni qabul qilish yoki qabul qilmaslik. Bu murakkab va noaniq vaziyatlar va muammolarni sintez qilish, tahlil qilish va baholash uchun asosiy intellektual ko'nikmalarni (bilim va tushunish) qo'llash qobiliyatini o'z ichiga oladi. Bunga muammoni aniqlash, vaziyatni aniqlashtirish, dalillarni tahlil qilish, masalani har tomonlama o'rganish, echimlar va axborot manbalarining ishonchliligini baholash mezonlarini ishlab chiqish, umumlashtirishdan qochish qobiliyati kiradi.

Talabalarning nazariy, amaliy, mahsuldor va reproduktiv tafakkurini shakllantirish, muammoli ta'limni bilimlarni egallash jarayonida ijodiy, muammoli tafakkurni rivojlantirish vositasi sifatida yaxlit tushunchalar yetarli darajada tushuniladi. Ko'pgina o'qituvchilar tanqidiy fikrlashni o'rgatishning

tegishli shakllari va usullarini topishga intilishadi, ammo tanqidiy fikrlash o'qituvchilarni tayyorlashda kamdan-kam hollarda ta'kidlanadi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayoni murakkab va sinfdan tashqari barcha o'quv fanlari va mashg'ulotlarida sodir bo'ladi. Fikrlash bevosita hissiy fikrlash javob bera olmaydigan savollarga javob beradi. Fikrlash tufayli odam o'z atrofidagi dunyoni to'g'ri yo'naltiradi va yangi, noyob muhitda ilgari o'rganilgan umumlashmalardan foydalanadi. Inson faoliyati ob'ektiv voqelik qonunlari va munosabatlarini bilish tufayli oqilona bo'ladi. Tanqidiy fikrlash g'oyalar va ma'lumotlar bilan o'zaro ta'sir qilishning tabiiy usulidir. Ko'nikmalar nafaqat o'zlashtirilishi, balki tanqidiy baholanishi, tushunilishi va qo'llanilishi uchun ham talab qilinadi.

Kichik yoshdagi maktab o'quvchilari o'rtasida tanqidiy fikrlash texnologiyasi bo'yicha ishlarni organik tarzda joriy etish shaxsiy o'sishga imkon beradi, chunki bunday ish birinchi navbatda bolaga, uning individualligiga qaratilgan. Tanqidiy fikrlash hech narsani o'z-o'zidan qabul qilmaydi. Undan foydalanib, odam tadqiqot usullari va axborot manbalari bilan ishlashning muayyan usullaridan foydalangan holda savollar beradi va ularga tizimli ravishda javob izlaydi. Tanqidiy fikrlash savollardan boshlanadi va o'qituvchi tomonidan o'quvchining barcha savollariga javob berish orqali emas, balki savol berish orqali amalga oshiriladi. fikrlashni rag'batlantiradigan savollar. Tanqidiy fikrlash o'rganish kerak bo'lgan mahoratdir.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki, boshlang'ich maktab o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish alohida o'rin tutadi. Ta'limning boshlanishi bilan fikrlash bolaning aqliy rivojlanishining markaziga o'tadi va uning ta'siri ostida intellektual va ixtiyoriy bo'lgan boshqa aqliy funktsiyalar tizimida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ularning tanqidiy tafakkurini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari, eng avvalo, turli xil usul va vositalardan foydalanishdir. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usullarini birlashtirgan holda, o'qituvchi darslarni o'quvchilarning yetuklik darajasiga, o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga mos ravishda qurishi kerak. dars va o'quv materialining miqdori.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Amerika falsafiy assotsiatsiyasi (1990). Tanqidiy fikrlash: ta'limni baholash va o'quv maqsadlari uchun ekspert konsensus bayonoti. Delphi hisoboti "Universitetgacha bo'lgan falsafa qo'mitasi" (ERIC Doc. No. ED 315 423).
2. **Bowell.T.Kemp,C.(2002).** Tanqidiy fikrlash: tezkor qo'llanma. Rutledge matbuoti.
3. Emir, S. (2009). Pedagogik fakultet talabalarining o'quv faoliyati haqida tanqidiy fikrlash qobiliyatlari. Ta'lim fanlari bo'yicha Jahon konferentsiyasi

4. Giancarlo, K. A., Blom, S. V. va Urđan, T.(2004). O'rta maktab o'quvchilarining tanqidiy fikrlash qobiliyatini baholash: Kaliforniyada intellektual motivatsiya o'lchovini ishlab chiqish. Pedagogik va psixologik o'lchov.
5. Güven, M. va Kurum, D. (2004). O'qituvchi nomzodlarining o'rganish uslublari va tanqidiy fikrlash qobiliyatlari o'rtasidagi bog'liqlik. Anadolu universiteti ta'lim fakulteti talabalari o'rtasida so'rovnomasi, 1.
6. Xelpem, D.F. (1996). Fikr va bilim: tanqidiy fikrlashga kirish. Nyu-Jersi: Lourens Erlbaum.
7. Xirose, S. (1992). Jamoa kollajlarida tanqidiy fikrlash. ERIC Digest 2006 yil 30 avgustda <http://www.ericdigest.org/19922/critical.htm> dan olingan.
8. MakGregor Debra (2007). Fikrlashni rivojlantirish, o'rganish qobiliyatini rivojlantirish. Ochiq universitet nashriyoti, 9
9. Pol, R. (1989). Tanqidiy fikrlash ta'rifi haqida. Tanqidiy fikrlash va ta'limni isloh qilish bo'yicha 25-xalqaro konferensiyada taqdim etilgan ma'ruza, Rochert Park, Kaliforniya, AQSh.
10. Pol, R. va Elder, L. (2008) Tanqidiy fikrlash: o'qish va hayotingiz uchun mas'uliyatni o'z zimmangizga olish vositalari. Pearson/Prentis Xoll.

